

mūža daļu bez kāda »maizes darba« veikšanas varēja nodoties savam prāta un sirdsdarbam. Un visaugstāk tā rezultāti – saprotamu iemeslu dēļ – tika novērtēti Polijā, nevis viņa dzimtajā Latgalē, jo bija adresēti poļu lasītājam, nevis Latgales zemniekam.

Līdzās Dricāniem esošajā Taunagas muižā atradās plašs, labi sakārtots Manteifeļu-Riku dzimtas arhīvs. 1910. gadā tas pārvests uz Bonifacovas muižu, kur pēdējos gadus pavadīja un nomira G. Manteifelis. 1918. gadā arhīvs pārvietots uz Poliju, uzskatot, ka tur tas varētu būt lielākā drošībā un vairāk noderīgs, nekā savu brīvību atgūstošajā Latvijā.

G. Manteifelis ir dēvēts dažādi – par muižnieku, baronu, poļu patriotu. Pret šādiem raksturojumiem nevarētu būt iebildumu, saprotams, ka tie nav identī ar viņa darbības un veikuma mērogiem, kas ir daudz plašāki. Ir lasīts arī, ka G. Manteifelis bijis Latgales patriots. To gan varētu pieņemt ļoti nosacīti, atbildot uz jautājumu – kādas Latgales? Visa augšminētā gaismā var droši sacīt – nešaubīgs un nelokāms poļiem reiz piederējušās koloniālās Latgales patriots.

Taču ar saviem jaunības gados latgaliski rakstītajiem darbiem, ar saviem novadpētniecības rakstura apcerējumiem par Latgali, ar savu negatīvo nostāšanos pret Latgales rusifikāciju viņš objektīvi ir veicinājis latviskas Latgales saglabāšanas tendenci un gala rezultātā – iekļaušanos vienotajā Latvijas valstī. Tāpēc arī uz K. Ulmaņa ierosinājumu izstrādātajā biogrāfiskajā vārdnīcā »Es viņu pazīstu« bija minēts G. Manteifeļa vārds, pieminēti viņa vēsturiskie nopelni.

Tādējādi, runājot par Manteifeli, nav jānoklusē viņa trūkumi, viņa nemītīgā atpakaļraudzišanās, nav jāidealizē, nav jāpasniedz »izmeklētākie« fragmenti, kā tas ticis līdz šim darīts, bet jārauga tvert viņa esība pretrunīgajā kopumā. Manteifeļa figūra pietiekami kolorīta, lai to pamanītu pagātnes kultūrainavā, un arī pietiekami cieši saistīta ar Latgali. Tāpēc mēs viņu nosaucam par vienu no savējiem un runājam tik izvērsti. Latgales Skolotāju Centrālās biedrības piemiņas un pateicības vārdi uz Manteifeļa kapa plāksnes Dricānu baznīcas dārzā ir viena no zīmēm, kurā apliecināta šī attieksme. Pateicības vārdi te adresēti »baronam Gustavam Manteifelim – latviešu draugam un Latgales vēstures pētniekam«.

PLĀTERI UN VIŅU KRĀSLAVA KĀ SAVA LAIKA KULTŪRAS CENTRS

Latgales vēsture un kultūrvēsture nav iedomājama bez muižnieku Plāteru vietas un lomas aplūkojuma. Pirmām kārtām tā saistīta ar Henriku Gothardu, Janu Andžeju, Janu Ludviku, Konstantīnu Ludviku, Jozefu Vincentu Kazimiru Plāteriem. Viņi ieņēma augstos Latgales vaivada, Dinaburgas pilsētas priekšnieka, augstu militāru pakāpju u. c. posteņus. Almanaha »Rubon« sakarā ne vienreiz vien tika pieminēti tā aktīvie līdzstrādnieki, rakstu un grāmatu autori Ādams un Jāzeps Plāteri. Tādējādi arī viņi līdzās jau aplūkotajiem K. Buiņickim un G. Manteifelim ir aktīvi, pro-

duktīvi Latgales reģionālās kultūras veidotāji 19. gadsimtā. Krāslavas tapšana un attīstība gandrīz divu gadsimtu ilgamība cieši saistīta ar grāfu Plāteru dzimtu.

Raugoties senākā pagātnē, vienu no Plāteru plašās dzimtas ciltstēviem Johanu Plāteru redzam kā Livonijas ordeņa mestru (16. gs. sākumā). Citus Plāterus – aktīvus kontrreformācijas darbiniekus Latgalē (grāfs Plāters 1698. gadā vērtā Indricas luterāņu baznīcu par Romas katoļu dievnamu). No Latgales Plāteriem nākusi poļu 1831. gada tautas sacelšanās varone Emīlija Plātere⁵². 1863. gada poļu sacelšanās akcijās iesaistījās muižnieks Plāters-Zībērgs un grāfs Leons Plāters. kuru cara valdība sodīja ar nāvi. Kā jau minēts, Cēlna Plātere vāca latgaliešu tautasdziesmas, bet citi sava laika ievērojamākie šīs dzimtas pārstāvji vērtā Krāslavu par tā laika redzamāko Latgales kultūras centru.

No vācu ordeņa vasaļiem 15. gs. Kurzemē tapa spēcīga, dinamiska Latgales muižnieku, kultūras veicinātāju dzimta. J. Kolbuševskis raksta: »Patronālā Baznīcas un gaišākās muižniecības kultūra veicināja latviešu tautas kultūras emancipāciju. Muižniecības kultūra ietvēra sevī poļu tradīciju elementus ar asimilētām pārpoļotām vācu-krustnešu dzimtu tradīciju vērtībām, turklāt dažu dzimtu daudzietniskais raksturs (...) veidoja to, ka šīs kultūras īpašību tuvināšanās un vērtību maiņas process ieguva pastāvīgas parādības raksturu.«

Tas lielā mērā sakāms arī par Plāteriem un viņu veidoto Krāslavas un plašāka novada kultūru. Jāpiezīmē, ka Plāteri veidoja tādus savas dzimtas atzarus kā Plāteri-Zībērgi (Liksnas, Vārkavas, Vecsventes, Urbanišķu muižnieki), Plāteri-Broeli (Kombuļi) u. c. dzimtas. Dzimtas koks aptver ap 400 personu. Plāteru-Zībērgu īpašumi atradās Latgalē, Augšzemē un Lietuvā.

Krāslavas kā nelielas apdzīvotas vietas pie Daugavas vēsture isti iesākās ar 1558. gadu, kad ordeņa mestrs Firstenbergs to nodeva Engelbrehtam Plumperam. Vēlākais poļu laika Krāslavas novada īpašnieks Čapskis par 14000 dālderiem Krāslavu pārdod toreizējam Latgales vaivadam, Indricas īpašniekam Janam Ludvikam Plāteram, kas no 1729. gada kļūst par šejienes īpašnieku. Tieši ar J. L. Plātera atnākšanu sākas Krāslavas pārtapšana par sabiedriskās un kultūras dzīves centru. Uz Krāslavu Plāteri pārceļ savu rezidenci. Daugavpils šajā laikā ir niecīgs miestīņš, kurā nav pat kārtīgu telpu, kur sanākt turienes seimikiem. Tie nereti tāpēc notiek aiz Latgales robežām. Plāteri nolēmj Krāslavā koncentrēt visu tālaika Latgales politisko un garīgo dzīvi.

J. L. Plāters tiecās nostiprināt Krāslavas muižu, lika pamatus tās bibliotēkai, kas vēlāk vērtas par lielāko Latgales novada grāmatu krātuvi. Viņa laikā (1729) Krāslavā bija 47 nami, un šai apdzīvotajai vietai tika piešķirts miesta statuss (pilsētas 1923). Jans Ludvigs Plāters 1736. gadā mirst. Sākto turpina viņa dēls Konstantīns Ludviks. Galvenie nopelni Krāslavas tapšanā par patīkamu pilsētiņu ir tieši viņam. K. L. Plāters labi orientējas būvniecības un amatniecības lietās, uz Krāslavu uzaicina amatniekus un māksliniekus no Ei-

ropas pilsētām. Uzceļ daudz lielas mūra celtnes, to skaitā pilsētas valdes namu ar torni, daudzas tirgotavas, bibliotēkas ēku, īpašu teātra namu, židu sinagogu, pie kuras nodibinās lieša draudze (kagals) un kurā tiek ierakstīti visi Latgales ebreji. (Atzīmēsim, ka 1897. gadā Krāslavā bija 7800 iedzīvotāju, no kuriem 50% bija ebreji. Te darbojies no Karalaučiem ataicinātais slavenais rabīns Samsons.)

18. gs. vidū un otrajā pusē gleznainajā Daugavas likumā, starp diviem pakalniem (ar itāļu arhitektu palīdzību) tapa īsta jaunlaiku pilsēta – ar monumentālu katoļu dievnamu, klosteri, tirgus laukumu, pili. Lieliskā divstāvu pils ēka tika uzcelta 1759. gadā. Tā laika gaitā savu pirmatnējo funkciju mainīja un kļuva par bibliotēku ar 20000 grāmatu sējumiem. Simts gadus vēlāk bibliotēkā bija jau 30 tūkstoši grāmatu⁵³. Pirmā pasaules kara laikā vērtīgākie eksemplāri tika aizvesti uz Pēterburgu. Pēc revolūcijas pārpalikumus nodeva Rumjanceva muzejam Maskavā, mazvērtīgākos – Rēzeknes bibliotēkai, bet daudzi materiāli tika izvažāti.

1760. gadā augstākajā pilsētas pakalnā sākās jaunās, daudz vērienīgākās pils celtniecība un parka izveide trijos – franču, itāļu un angļu – stilos. Pāri terasveidīgai nogāzei tika veidotas radiālu aleju skatu perspektīvas kā uz pretējo Daugavas krastu, tā uz tālumā vidošajiem upes līkumiem un mežu zilgmi.

Krāslavas parka projektēšanas sakarā tiek minēts M. Lingraus, kas 1746. gada 27. maijā, uzturoties Krāslavā, namatēvam K. L. Plāteram pasniedzis šī «parka aprises» uzmetumus⁵⁴. Vēlāk parkā tikušas izveidotas mākslīgas pilsdrupas – alas, grotas, ieaudzētas ap 50 retu koku un krūmu sugas, no Spānijas ievesti vīna gliemeži.

No Augustovas kalna avota dzidro ūdeni pa koka caurulēm nogādāja uz kilometru attālo pili. Netālu – Milestības kalniņš ar vienu krustu. Te Eversmūižas īpašnieks, jauns poļu virsnieks Jāzeps Karņickis nošāvis nelaimīgas milestības dēļ: Plāteru meitai Emilijai neļāva precēties ar viņu. Emilija vēlāk apprecējusies, audzinājusi bērnus, bet pauguru, pie kura Karņickis devās nāvē, krāslavieši joprojām sauc par Milestības kalnu. Karņicka nāves vietā uzstādīts piemineklis ar uzrakstu «Netiesājiet un jūs netiksiet tiesāti». Nākamajā dienā ļaudis ieraudzījuši, ka no kalna sāk tecēt avots. Tas notika 1838. gada 4. augustā. Avots nemitīgi burbuļo arī šodien, un ūdens naskā straumītē plūst uz Daugavu.

Jaunās pils pilnveide turpinājusies līdz 19. gs. sākumam. Pils pabeigta 1791. gadā, un Plāteri tās izgredzošanai aicināja itāļu meistarus. 18. gs. trešajā ceturksnī (no 1760. g.) Latgalē darbojies itāļu gleznotājs Filips Kastaldi, gleznodams portretus (to skaitā Konstantīna Ludvika Plātera portrets Krāslavas baznīcā), altārglezņas – un jādodomā, ka liela daļa pils iekštelpu apgleznojumu ir viņa darbi. Brīvos sienu laukumus aizpilda panno gleznojumi ar ainavu attēlojumu. Tie ir galvenokārt Romas skati, kuros apvienojas senās civilizācijas klasiskais miers ar tūkstošgadīgās vēstures romantisko, mūžības apdvesto noskaņu.

»Pils sienu gleznojumi optiski plašina telpas robežas, ienesot tajās Romas laukumu un ielu skatus, uzliekot uz sienām šķietamas plāstiskas detaļas un ornamentus, maldinot un izjokojot rils viesus ar nesošām durvīm, lauku ainām un attēlojot plaknēs vizionāras figūras vai pat portretus. Diemžēl tūlīt nākamais aiz Rundāles pils izcilākais monumentālās glezniecības paraugs šobrīd mirst, nabadzības, bezspēka un apātijas grauzts⁵⁵.

Ja gotiskajā laikmetā arhitektoniskā doma visu koncentrēja ap katedrāli, tad baroka elipse ietver divas dominantes: pils un baznīca. Tāpēc par Krāslavas dižāko celtni bija jāklūst katedrālbaznīcas būvei. Baznīcu ceļ patiesi grandiozu. Tās plānu veido un celšanas darbus vada itāļu arhitekts A. Parako (Paracco).

Ir ziņas, ka jau 15. gs. Krāslavā ir bijusi koka baznīciņa. Kad Krāslavas un Kombuļu muižnieks Juris Volfs no protestantiem pārgāja katoļticībā un iestājās jezuitos, 1676. gadā Krāslavā uzcēla lielu koka baznīcu un nodeva tās apkalpošanu jezuitu priesteriem. Izcils latviešu misionārs šajā laikā bijis Kazimirs Dembovskis (1659–1730). Kā liecina jezuitu atstātās «Annāles», viņš, te darbodamies 20 gadus, «mudinājis arī citus strādāt ne tikai līdz sviedriem, bet arī līdz nāvei vienkāršās latviešu tautas vidū tās dvēseļu pestīšanas labā⁵⁶.

Pirmais bīskaps, kas dzīvo un darbojas Latgalē, ir Nikolajs Korvins-Poplavskis (1685–1710). Viņš uzturas Daugavpilī un par savu katedrāli izmanto nelielo draudzes baznīcu. Plāteri grib pacelt Krāslavas nozīmi un šajā nolūkā vērst to par bīskapa rezidenci, uzcēlot katedrāli un nodibinot Garīgo semināru. Viņi veic arī pārorientāciju te valdošā ordeņa jomā. Jaunceļamās baznīcas un semināra apkalpošanu viņi uztic no Polijas ataicinātajiem misionāriem – lazarusu ordeņa tēviem, bet Krāslavas jezuitus pārceļ uz Indricu.

Krāslavai uzmanību pievērsa arī Livonijas (Inflantijas) bīskaps (1752–1762) Antonijs Ostrovskis, viņš atbalstīja Plāteru priekšlikumu par Inflantijas bīskapa katedrāli. Tās celtniecība ilga no 1755. līdz 1766. gadam. Plātera plānus apstiprina arī Varšavas Seims 1786. gadā, atzīstot jauncelto baznīcu Krāslavā par cienīgu katedrāli bīskapam un Latgales diecēzei. Seims apstiprina arī savākto līdzekļu fondu misionāru ordeņa mūkiem un Garīgajam semināram.

Sakarā ar bīskapu maiņu (A. Ostrovskis tiek pārceļts uz Kijevu), kā arī politisko situāciju – Polijas sadalīšanu un Latgales pievienošanu Krievijai 1772. gadā, kā rezultātā Livonijas bīskapija tika iekļauta (1783) Mogiļevas arhidiecēzē, bīskapa rezidence Krāslavā paliek nenodibināta. Taču bija iegūts viens no izcilākajiem Latgales sakrālās arhitektūras objektiem. Pilsētas un baznīcas laicīgie patroni, fundatori bija Jans Ludviks un Konstantīns Ludviks Plāteri. Par garīgo patronu tika pieņemts Francijas karalis Ludviks IX, kas bija klosteru un garīgo ordeņu atbalstītājs. 1248. gadā viņš devās krusta karā uz Palestīnu, kur uzturējās 9 gadus, cieta arī sakāvi, gavēja, kopa slimos, nomira no mēra 8. krusta gājienā 1270. gadā un tika kanonizēts.

Krāslavas baznīcu konsekrēja 1777. gadā p. c. go-
du sv. Ludvikam Mogiļevas arhibīskaps Staņislavs
Siestržencevičs. Sv. Ludvika baznīca kļuva par zinā-
mu etalonu citu Latgales baznīcu būvei.

Baznīca tika uzcelta 42 m gara, 26 m plata un 22 m
augsta, ar ļoti plašu presbiteriju, paredzētu bīskapa
svinīgajiem dievkalpojumiem. Pie presbiterija sienām
tika izvietoti krāšņi ozolkoka krēsli ar kokgriezu-
miem kanoniķu vajadzībām. Masīvs, dubults portāls
īpaši pasvītro baroka apoteozi un triumfu. Baroka lai-
kā tika pasvītrots, ka ar Golgātas upuri tika uzvarēts
ļauņums – un cilvēks svin uzvaru pār to līdz ar Die-
va Dēlu. Varenās kolonnas, kas imitē krāsaino mar-
moru, balsta antablamentu, ko rotā liels latīņu uz-
raksts «Gloria in excelsis Deo». Tas viss rada monu-
mentalitātes, svinīguma, lielas pacilātības izjūtu – ba-
roks, apvienots ar klasicisma elementiem. Baznīcas
celtniecībā galvenie smago darbu veicēji bija vietējie
latviešu zemnieki – dzimtcilvēki, kas veidojuši divus
kilometrus garu ķēdi, lai no ķieģeļnīcas padotu uz
baznīcu ķieģeļus. Baznīcā tika izveidoti 10 altāri ar
mākslinieku darinātām gleznām. Baznīcai freskas,
Augustes un Konstantīna Ludvika Plāteru portretu
gleznojis pazīstamais itāļu gleznotājs F. Kastaldi. Aiz
galvenā altāra uz sienas Kastaldi fresku tehnikā bija
attēlojis sv. Ludviku, kas dodas krusta karā uz Svēto
zemi, saņemot bīskapu svētību. Latvijas mitrā klima-
ta dēļ gleznojums uz mūra bija sācis bojāties. Pēdē-
jais Krāslavas Garīgā semināra rektors Jans Jozefs Ja-
loveckis (1817–1885) astoņdesmitajos gados tāda pa-
ša satura gleznu pasūtīja izcilajam poļu gleznotājam
Janam Matejko. Pēc J. Matejko skicēm, veltītām sv.
Ludvika apoteozei, gleznu (7×3,5 m) veido viņa
Krakovas kolēģi – profesors Jablonskis un, iespējams,
arī T. Lisjevičs. Plāteri ar to vēlreiz apliecināja savu vē-
rienīgumu, ziedojot pilsētas dievnamam izcilu darbu.

Paralēli baznīcas celšanai tai līdzās tika uzcelta liela
ēka – rezidence bīskapam un telpas nākamajam Garīga-
jam semināram, kas savu darbību uzsāka 1757. gadā, ga-
tavojojot priesterus Latgales un Baltkrievijas vajadzībām.

Krāslavas magnātu dzimta lūdza no Romas pāves-
ta kādas svētā mocekļa relikvijas. Pāvests Pijs VI atļā-
va no sv. Laurensija laukuma izņemt sv. Donata kau-
lus un trauku ar viņa asinīm un 1778. gadā aizvest uz
Krāslavu. Bīskaps Benislavskis svinīgā procesijā sv.
Donata piņšus pārnesa uz Krāslavas baznīcu un no-
vietoja Jēzus Sirds altārī. Svētceļnieku lielais pieplū-
dums radīja vajadzību šim relikvijām celt atsevišķu
kapliņu, kas arī par Augustes Plāteres līdzekļiem baz-
nīcas labajā pusē tika uzcelta. Kopš tā laika jūlija pir-
majā svētdienā Krāslavas baznīcā tiek svinētas triju
dienu sv. Donata atlaidas, kas pulcina ticīgos no Lat-
gales, Lietuvas un Baltkrievijas.

1789. gadā Krāslavā tiek iedibināts sieviešu klostē-
ris. Te ierodas sv. Vincenta a Paulo dibinātās sievie-
šu kongregācijas māsas, sauktas lazaristes vai žēlsir-
digās māsas (Files de la Charite). Viņas uzņemas mei-
teņu skolas-pansijas vadīšanu. Tajā mācas galveno-
kārt muižnieku un pilsētnieku meitenes, bet viņu vi-
dū ir arī dažas zemnieku pārstāves. Tiek mācīta lasī-

šana, rakstīšana, mājturība un rokdarbi. 1843. gadā
cara valdība šo skolu slēdza. Māsas-lazaristes bija arī
slimnieku kopējas Krāslavas slimnīcā, kuru 1789. ga-
dā uzcēla Auguste Plātere.

Jezuīti bija nodibinājuši savu skolu, kas darbojās
1811.–1815. gadā. To pārņēma lazaristi un izveidoja
ģimnāzijas tipa 6 klašu mācību iestādi, kurā tika mā-
cīta aritmētika, fizika, ģeogrāfija, tiesības, zīmēšana,
krievu, poļu, vācu, franču un latīņu valoda. 1827./28.
mācību gadā tā jau ieguvusi aprīnā skolas statusu.
Tajā bijuši 67 skolēni, par skolotājiem strādājuši 6 ga-
rīdznieki. 1855. gadā skola tiek pārcelta uz Rēzekni.
Paralēli šai lazaristu ģimnāzijai Krāslavā darbojusies
arī draudzes skola, kuru cara valdība slēgusi 1887.
gadā. Taču Krāslavas izglītības virsotne bija pirmā
Latgales augstskola – Garīgais seminārs. Savas pastā-
vēšanas 86 gados (1757–1844) to beiguši 252 prieste-
ri un nākamie Latgales kultūras darbinieki.

Semināram līdzekļus deva Livonijas bīskapija,
Smolenskas bīskaps J. Hilzens, Romas kūrīja, kā arī
vietējie ziedotāji.

Seminārā uzņēma ar pabeigtu zemākas skolas (at-
bilstoši vidusskolai) izglītību. Uzņemšanas un mācību
noteikumi bijuši visai stingri. Tāpēc Latgales zemnie-
ku jauniešiem tajā iekļūt tikpat kā nebija iespējams,
jo atbilstoša līmeņa draudzes skolu skaits Latgalē to-
teiz bija pavisam mazs. Semināra beidzējiem desmit
gadus bija jānostrādā tajā diecēzē, kas viņu skološa-
nai ziedojusi līdzekļus. Semināra audzēkņi un viņu
skolotāji uzturējušies vienās telpās ar mūkiem, ēduši
pie viena galda, kopīgi izmantojuši klostera bibliotē-
ku, ievērojuši vienoto dienas režīmu (celšanās piecos
no rīta, lūgšanas reizes, Svētā Mise, iešana pie diev-
galda svētdienās utt.). Mācību programma bijusi visai
komplicēta. Tās ietvaros bija jāapgūst septiņas valo-
das – latīņu, poļu, vācu, latviešu, krievu, lietuviešu,
franču. Sevišķi izcili semināra absolventi turpināja
studijas Viļņas Garīgajā akadēmijā. Ja Krāslavas Garī-
gajam semināram bija augstskolas, tad Viļņas akadē-
mijai – universitātes līmenis. Pēdējā piešķirta zinātnis-
kos grādus. Vairāki tās absolventi kļuva par bīska-
piem un mācību iestāžu profesoriem.

Līdzās minētajām septiņām valodām semināra
programmu veidojuši tādi priekšmeti kā morālteolo-
ģija, dogmatiskā teoloģija, retorika, patristika (Baznī-
cas tēvu uzskatu mācība), ekseģēze (Svēto Rakstu
skaidrojums), Baznīcas vēsture. Mācītas arī dievkal-
pojumu un svēto sakramentu došanas ceremonijas,
kā arī baznīcas dziedāšana. Mācības notikušas poļu
valodā. Eksāmeni bijuši jākārtoti bieži – katru mēnesi,
ceturksni, pusgadu, gadu.

Latviešu valoda seminārā mācīta vietējā – latgalis-
kajā – variantā. Nav saglabājušās detalizētākas prog-
rammas un plāni, taču ir zināms, ka to apguvuši visi
semināra audzēkņi. Valoda mācīta tā, lai to brīvi varē-
tu lietot latviešu draudzēs (sprediķos, katehizācijā,
sarunās ar ticīgajiem utt.). Zināmi daži mācību līdzek-
ļi, kas izmantoti latviešu valodas apgūvei – J. Rīmke-
viča gramatikas papildināts un rediģēts izdevums. Par
sekmīgu vietējās latviešu valodas apgūšanu liecina

ta⁶⁶ ka vairāki semināra beidzēji kļuva par latgaliskās literārās tradīcijas veidotājiem, garīgo un laicīgo grāmatu rakstītājiem. Viņu vidū ir minētais J. Akelevičs, kas bez gramatikas uzrakstīja populārzinātnisku grāmatu »Eysa mociba ap audzieyszonu biszu...« (1832); J. Macilevičs ar enciklopēdisko darbu »Pavujciejszona un wyssajdi sposobi...« (1850); garīgo grāmatu autori T. Kosovskis, S. Baginskis, J. Kerkilo, latgaliskās vārdnīcas autors J. Kurmins, kā arī citi dažāda satura grāmatu radītāji – M. Jackevičs, A. Beļskis, Škirmunts, Kulvics u. c. Visnozīmīgāko grāmatu vidū minama Jāņa Karigera (latgaliski savu vārdu rakstīja – Joņs, poliski Jan) Viļņā 1858. gadā izdotā vārdnīca »Słownik Polsko-łacinsko-łotewski« (282 lpp.). Tā ir pirmā publicētā latgaliešu vārdnīca. Šis nozīmīgais darbs piesaistījis vairāku jaunlaiku pētnieku (B. Spūļa, D. Zemzares, L. Leikumas u. c.) uzmanību un tam veltītas analītiskas apceres⁵⁷.

Priesteris A. Novickis liecina, ka klēriķa gados (1907–1909), pavadot vasaras pie Krāslavas baznīckunga Jageloviča, viņš klostera bibliotēkā atradis vairākus desmitus ļoti kārtīgi rakstītu, rūpīgi iesaiņotu semināra audzēkņu burtnīcu ar pierakstiem latgaliešu valodā⁵⁸.

1843. gadā tika izdots cara valdības rīkojums par Krāslavas Garīgā semināra slēgšanu. Klēriķi un profesori 1844. gadā pārceļas uz Minsku. Reizē tiek slēgta arī Krāslavas lazāristu kongregācija, tās īpašumus pārņem valsts. 1867. gadā no Krāslavas tiek izraidītas arī žēlsirdīgās māsas-lazāristes. Viņu mītnē iekārtojās krievu policija, bet kapliča tiek pārvēsta par pareizticīgo baznīcu. 1864. gadā ar gubernatora Muravjova pavēli slēdza arī katoļu klosteri. Semināra slēgšanas diena bijusi svētdiena. Semināra audzēkņi un viņu pasniedzēji pulcējušies baznīcā, pēdējo reizi klausījušies sava rektora Jana Jalovecka runu – par lielo paveikto darbu (plašāks pārskats almanahā »Rubon« VII). Lielākā daļa skolotāju ar audzēkņiem pārcēlās uz Minsku, taču Jaloveckis palika Krāslavā un bija priesteris līdz mūža beigām (1885)⁵⁹.

Tādējādi Krāslava 18. gadsimtā un 19. gs. pirmajā pusē ar savu Garīgo semināru, skolām, plašo bibliotēku, izcilajiem darbiniekiem bija kļuvusi par redzamu Latgales kultūras centru, atstājot jūtamu iespaidu arī uz tālāko Latgales attīstību. Jāatzīmē arī te valdošā saimnieciskā rosība. Krāslavā apmetās amatnieki no Polijas, Vācijas un citām zemēm, ieradās tirgotāji no plaša reģiona. Krāslavā notika četri lieli gadatirgi. 1868. gadā Krāslavā bija 524 nami, 111 tirgotavas, 13 krogī, alus darītava, degvīna brūzis un 3 ādu fabrikas. Krāslavā ražotas labas grīdsegas, paklāji, samta, vilnas un kokvilnas audumi, vadmala, izgatavoti ieroči, krāsns podiņi, spēļu kārtis, ratī, zelta un sudraba priekšmeti, rotas.

Visus šos kultūrizglītojošos pasākumus noslāpēja cariskās Krievijas pārkrievošanas politika un kultūras genocīds pret Latgales latviešiem. Poļu sacelšanās rezultātā 1830.–1831. un 1863. gadā represijas tika vērstas kā pret poļu inteliģenci, tā arī pret Latgales latviešiem kā etnosu kopumā. Krāslavas jaunais muiž-

nieks Leons Plāters 1863. gadā noorganizē dumpinieku vienību cīņai pret nīsto krievu režīmu. Cīnītāju grupas zvērestu pieņem Krāslavas vikārs Jānis Balcevičs, par kura cara valdība viņam piespriež 20 gadus ieslodzījumā. Leons Plāters tiek sodīts ar nāvi Daugavpils cietoksnī, bet vairāki viņa zemnieki izsūtīti uz Sibīriju.

Kā atzīmē prof. H. Trūps, īstenojot rusifikāciju, kāds Krāslavas karavīrs 1870. gadā par varēm pūlējies Krāslavas baznīcēnus pierunāt, lai viņi pieprasa krievu valodas ieviešanu Krāslavas baznīcā sprediķos un rituālos, solidams par to dažādus labumus. Taču tauta vienprātīgi noraidīja šo priekšlikumu, paliekot kā pie savas ticības, tā valodas. 1892. gadā varas iestādes Krāslavas katoļu baznīcu gribēja pārvērst par pareizticīgo pulcēšanās vietu. Ticīgie, sapulcējušies baznīcā, lūdzās un dziedāja, cits citu nomainīdami vairākas dienas. Žandarmi centušies izdzēst dievlūdzējus, situācija ar nagaikām, dažus smagi piekāvuši, ievainojuši, tomēr baznīca tika nosargāta. Par tādu »dumpi« Krāslavas prāvests Jāzeps Simanovičs uz 6 mēnešiem ieslodzīts cietumā, pēc tam pārcelts uz citu draudzi.

Noslēgumā kāds nedaudz kuriozs akords. Pēdējais no Plāteru dzimtas atzarojuma – Gustavs – nomira Rīgā 1923. gadā. Bērnu viņam nebija, un sieva Marija, pārdevusi atlikušo mantību, aizbrauca uz Spāniju, kur apprecēja poļu grāfu Tživardu Buržinski. Marija Plātere mira Madriē 1947. gadā. Viņas īpašumus mantoja vīrs, kurš savukārt ar testamentu to novēlēja kādai Marijai Concepcion Fuentes Bustillo M. de Gelo. 1991. gada decembrī viņa ieradās Krāslavā un paziņoja, ka visa šī pilsēta līdz ar vairākiem apkārtnējiem pagastiem tagad piederot viņai. Šī kundze nekādi nevarēja saprast, kāpēc atskaites punkts ir 1940. gada pirmsokupācijas jūnijs, nevis advokātu apstiprināti papīri, kuri, pēc viņas sapratnes, liecinot, ka viņa ir mantiniece visiem tiem īpašumiem, kas gadsimtiem ilgi piederējuši grāfiem Plāteriem. Varbūt, braucot projām uz savu saulaino dzimteni, zināmu atvieglojumu izjuta, redzot, ka krāšņā Plāteru pils galīgi nolaisa, slavenais parks panīcis.

Taču arī šodien ir daudz saglabātu Plāteru laika objektu un kultūras pieminekļu, kas priecē krāslaviešu un tūristu acis. Baroka stilā celtā bibliotēkas ēka, Plāteru pils kompleksā ierīkotais vēstures un mākslas muzejs, vecākās mūra celtnes pilsētā (celtas 18. gs. sākumā) – aptieka, viesnīcas »Livonija« ēka u. c.; Jāņupītes ūdens dzirnavas, Augusta akmens, kurā iekalts Plāteru dzimtas ģerbonis un gadskaitlis 1729 – par godu Polijas karalim Augustam II, kurš te medījās un pie akmens ieturējās maltīti. Un vairāki citi objekti un vietas. Ne velti Krāslava un tās tuvākā apkārtnē ar Daugavas lokiem, daudzajiem ezeriem, pakalniem, seniem pilskalniem, kurus apvij leģendas, tiek dēvēta par Latgales Šveici. Te netālu – gan Sauleskalns ar tā pakājē dziļāko ezeru Baltijā – Dridzi, gan salām rotātais Sivers. Gan vietas, kur atrasti bagāti depoziiti ar bronzas un dzelzs priekšmetiem.

Krāslavas izcilākie novadnieki ir rakstnieks, vēstur-